

नाम : शोभा के . सी

अध्ययन : BBS प्रथम वर्ष

क्याम्पस : रूकुमेली क्याम्पस मुसिकोट . १. रूकुम (१)

ठेगाना : मुसिकोट . ५. थर्पू

निबन्ध विषय : "सुचना प्रविधिको युगमा
डिजिटल साक्षरता"

"सुचना प्रविधिको युगमा डिजिटल साक्षरता"

वर्तमान समय सुचना प्रविधिको तीव्र विकासले सञ्चालित युग हो। कम्प्युटर, इन्टरनेट, मोबाइल फोन, कृत्रिम बुद्धिमत्ता जस्ता प्रविधिहरूले मानव जीवनलाई सरल, द्रिष्टो र प्रभावकारी बनाएको छन । आज सैसार सुटा 'ग्लोबल गाउँ' मा रूपान्तरण भएको छ जहाँ सुचनाको आदान-प्रदान केही सेकेन्डमै सम्भव छ । यस्तो अवस्थामा डिजिटल साक्षरता अर्थात् डिजिटल माध्यमहरूको प्रभावकारी र सुरक्षित प्रयोग गर्ने ज्ञान अत्यन्त आवश्यक बनेको छ । डिजिटल साक्षरता बिना आधुनिक समालमा पूर्ण रूपमा सहभागी हुन सकिँदैन । यसैले सुचना प्रविधिको युगमा डिजिटल साक्षरताको महत्व दिनानुदिन बढ्दै गएको छ ।

* डिजिटल साक्षरताको अर्थ र अवधारणा

डिजिटल साक्षरता भन्नाले डिजिटल उपकरणहरू जस्तै कम्प्युटर, स्मार्टफोन, इन्टरनेट आदिको प्रयोग गरी सुचना खोज्ने, बुझ्ने, विश्लेषण गर्ने तथा सही तरिकाले प्रयोग गर्ने क्षमतालाई जनाउँछ । यसले केवल उपकरण चलाउने सिप मात्र नभई सुचना मुल्यांकन

गर्ने क्षमता, अनलाइन सुरक्षाबारे सचेतना र डिजिटल मैतिकताको ज्ञान पनि समेटेद। डिजिटल साक्षरतामा मुख्यतः चार तत्वहरू समावेश छन् - पहिलो, सूचना खोज्ने क्षमता, दोस्रो - प्राप्त सूचनाको सहाता र विश्वसनीयता जाँच गर्ने क्षमता, तेस्रो - विभिन्न डिजिटल उपकरणहरूको प्रयोग गर्ने सिप, र चौथो - अनलाइन सुरक्षासम्बन्धी ज्ञान। यी सबै तत्वहरू मिलेर मात्र पूर्ण डिजिटल साक्षरता सम्भव छेद।

संक्षेपमा, डिजिटल साक्षरता भनेको सुरक्षित, सचेत र प्रभावकारी रूपमा प्रविष्टि प्रयोग गर्ने समग्र योग्यता हो। यसले २१ औं शताब्दीको जानकारीमुलक समाजमा पूर्ण सहभागी हुन मानिसहरूलाई सशक्त बनाउँद।

* डिजिटल साक्षरताको आवश्यकता

डिजिटल साक्षरता व्यक्तिगत, सामाजिक र राष्ट्रिय विकासका लागि अत्यन्त महत्वपूर्ण छ। व्यक्तिगत स्तरमा, यसले व्यक्तिलाई आधुनिक ज्ञान र सीपले सशक्त बनाउँद। विद्यार्थीहरूले अनलाइन कक्षा, डिजिटल पुस्तकालय तथा शैक्षिक सामग्रीको उपयोग गरी आफ्नो अध्ययनलाई अझ प्रभावकारी बनाउन सक्छन्। यस्तै, रोजगारीका अवसरहरू पनि डिजिटल सीपमा आधारित हुँदै गइरहेका छन्, जसले डिजिटल साक्षर व्यक्तिलाई प्रतिस्पर्धामा अगाडि राख्द।

सामाजिक स्तरमा डिजिटल साक्षरताले सुचना पहुँचलाई सहज बनाउँछ । मानिसहरूले सामाजिक सञ्जाल र विभिन्न डिजिटल लेटरमार्फत आफ्नो विचार र आदान-प्रदान गर्न सक्छन् । यसले समाजमा जनचेतना वृद्धि गर्न र विभिन्न सामाजिक अभियानहरू सञ्चालन गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ ।

राष्ट्रिय स्तरमा डिजिटल साक्षरता विकास र समृद्धिको आधार हो । ई-गभर्नेन्स प्रणालीमार्फत सरकारी सेवाहरू दिने, पारदर्शी र प्रभावकारी रूपमा उपलब्ध गराउन सकिन्छ । यसले भ्रष्टाचार न्यूनीकरण र सेवा प्रवाहमा सुधार अर्‍याउँछ । साथै, डिजिटल प्रविधिको विकासले आर्थिक वृद्धिमा पनि महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउँछ ।

* सुचना प्रविधिको विकास र यसको प्रभाव

सुचना प्रविधिको विकासले मानव जीवनका सबै क्षेत्रमा गहिरो प्रभाव पारेको छ । प्रारम्भमा साधारण कम्प्युटरबाट सुरु भएको प्रविधि आज इन्टरनेट, क्लाउड कम्प्युटिङ, कृत्रिम बुद्धिमत्ता जस्ता उन्नत प्रणालीसम्म पुगेको छ । यसले सञ्चार, शिक्षा, स्वास्थ्य व्यापार लगायतका क्षेत्रमा क्रान्तिकारी परिवर्तन अर्‍याएको छ ।

उदाहरणका लागि, पहिले पत्राचारमा दिने लाग्ने काम अहिले ईमेल वा सन्देशमार्फत केही सेकेन्डमै

सम्पन्न छन् । स्वास्थ्य क्षेत्रमा टेलिमेडिसिनको प्रयोगले ठाढा रहेका बिशमिटरलाई पनि सेवा उपलब्ध गराउन सम्भव बनाएको छ । व्यापार क्षेत्रमा ई-कमर्सको विकासले किनबेचलाई सहज र विश्वव्यापी बनाएको छ ।

* नेपालमा डिजिटल साक्षरता

नेपालमा पनि डिजिटल साक्षरता विस्तार हुँदै गएको छ । शहरी क्षेत्रमा इन्टरनेट र डिजिटल उपकरणहरूको पहुँच बढ्दै गएको छ भने ग्रामीण क्षेत्रमा अझै पनि केही चुनौतीहरू रहेका छन् । सरकारले "डिजिटल नेपाल" जस्ता कार्यक्रममार्फत सुचना प्रविधिको विकास र डिजिटल साक्षरता अभिवृद्धि गर्न प्रयास गरिरहेको छ । यहाँ रूकातिर अवसरहरू छन् । अर्कातिर संरचनात्मक र सीपगत चुनौतीहरू पनि उत्तिकै छन् ।

• वर्तमान अवस्था

नेपालमा इन्टरनेट पहुँच र मोबाइल प्रयोग तीव्र रूपमा बढ्दै गएको छ । अनुमानित ५६% जनसङ्ख्या इन्टरनेटमा जोडिएको छ । तर डिजिटल सिपको स्तर भने रूक्कप देन । विशेष गरी शहरी र ग्रामीण क्षेत्रबीच ठूलो भिन्नता छ । राजधानी जस्ता शहरी भेगमा उच्च साक्षरता र प्रविधिको राम्रो पहुँच भए पनि कर्णाली, सुदूरपश्चिम जस्ता पिछडिएका ग्रामीण क्षेत्रमा डिजिटल सीपको अभाव र सुविधाको कमी गम्भीर छ ।

अध्ययन अनुसार, मागरेकहरूमा कम्प्युटर र इलेक्ट्रानिक
सञ्चार प्रयोगको आत्मविश्वास भए पनि ई-गभर्नेन्स
सेवाको वास्तविक प्रयोग निकै न्यून छ। ग्रामीण र
सहरी क्षेत्रबीचको डिजिटल विभाजन स्पष्ट छ। शहरी
क्षेत्रमा 'नागरिक एप' को जानकारी र प्रयोग उच्च हुँदा
ग्रामीण क्षेत्रमा यसको जानकारी नै सिमित छ। महिलाहरूको
अवस्था झन् चुनौतीपूर्ण छ। आईसीट कम्पनीहरूको
कार्यक्षमता महिलाको उपस्थिति जम्मा ८.८८ प्रतिशत मात्र
छ।

• नेपालमा डिजिटल साक्षरताका प्रमुख चुनौतीहरू

अझै पनि नेपालमा धेरै ठाउँमा विद्युतको पहुँच पनि पुगेको
दैन। नेपालमा यस्ता ठाउँहरूमा विद्युतको पहुँच नपुगेको
ठाउँका मानिसहरूले डिजिटल साक्षरताका बारेमा केही पनि
जानकारी दैन। अझै पनि यहाँका मानिसहरूले मोबाइल फोन,
कम्प्युटर, इन्टरनेट जस्ता सामान्य कुराका बारेमा पनि जानकारी
दैन। नेपालका कर्णाली, सुदूरपश्चिम जस्ता विकट ठाउँहरूमा
इन्टरनेटको पहुँच अझै पनि पुग्न सकेको छैन। कुनै
पुगेको ठाउँमा इन्टरनेटको गुणस्तर धेरै कमजोर छ। यस्तो
अवस्थामा अन्लाइनका कुनै पनि कामहरू गर्न निकै कठिन
भइरहेको छ।

नेपालमा ग्रामीण-सहरी विभाजनले पनि अर्को
चुनौतीको विषय खडा गरेको छ। एक तथ्याङ्क अनुसार
शहरी क्षेत्रमा इन्टरनेटको पहुँच ९०% भन्दा माथि हुँदा
ग्रामीण र दुर्गम पहाडी/हिमाली क्षेत्रमा यो ३०-४०% मा
सीमित छ। यसले गाउँका मानिसहरू विभिन्न समस्याहरू सिर्जना
गरेको छ। पूर्वाधार (फाइबर अप्टिक, टावर) नपुग्दा डाटा

स्पीड कमजोर, बारम्बार सेवा अवरुद्ध हुने, कुनै पनि सुचना आदान प्रदान सहज रूपमा नहुने जस्ता समस्याहरू रहेका छन् । जस्तै उदाहरणका लागि : कृषिीली प्रदेशको कुनै गाउँमा मोबाइल नेटवर्क पुगे पनि विद्युत नियमित नहुना मोबाइल चार्ज गर्ने समस्या उत्तिकै कले द ।

आर्थिक रहन क्षमता कमजोर हुनु पनि यसको अर्को चुनौती छ । स्मार्टफोन र डाटा पाकको मुख्य नेपालको औसत गरिब नागरिकका लागि महेगो छ । अर्ध-दैनिक ज्याला मजदुर (जसको दैनिक आय ३-४ सय रुपैयाँ) ले महिनाको ५००-१००० रुपैयाँ डाटामा खर्च गर्न सम्दैन ।

क्षेत्रीय र सीपसम्बन्धी चुनौती नेपालमा व्यापक रूपमा रहेको छ । उपकरण र इन्टरनेट पुगेको ठाउँमा पनि के गर्ने ? 'कसरी गर्ने ?' के हेर्ने ?' भन्ने ज्ञान बभर मात्र डिजिटल साक्षरता पुरा हुँदैन । थोरै नेपाली 'डिजिटल प्रयोगकर्ता' (मनोरञ्जनका लागि फेसबुक, टिकटक चलाउने) मात्र छन् । 'डिजिटल साक्षर' (इमेल, गुगल फार्म, सरकारी पोर्टल, बैकिङ रूप प्रयोग गर्ने) कम छन् । कम्प्युटरको 'फाइल मेनेज', 'फोल्डर' जस्ता आधारभुत अवधारणा अनौठो लाग्द । क्षेत्रीय पाठ्यक्रममा डिजिटल साक्षरतालाई अनिवार्य विषय बनाइर पनि शिक्षक आफैं प्रविधिको पक्ष दैनन् । थोरै विद्यालयमा 'कम्प्युटर कक्षा' नामको प्रीरिपडमा विद्यार्थीहरू सैद्धान्तिक पुस्तक हेर्दन् अझै पनि कम्प्युटरको उपलब्धता दैन ।

नेपालमा डिजिटल साक्षरताको अर्को चुनौतीका रूपमा साइबर सुरक्षा र विश्वासको कमीलाई देखा सकिन्छ । फिश्रिङ, पासवर्ड सुरक्षा, प्राइभेसी सेटिङ जस्ता ज्ञान

अत्यन्त ठुलो छ । परिमाण : मानिसहरू आफु ठगिन्छन् (नक्ली लोटेरी, बैंक कल ठगी) वा आफ्नो खाता ह्याक हुन्छ । यसले जनमानिसकतामा घी घटना पछि प्रविष्टि नै खतरनाक छ । भन्ने सोच हुन्छ, जसले डिजिटल सेवा प्रयोग गर्नै भयसिकता सिर्जना गर्छ ।

डिजिटल साक्षरता नहुँदा मानिसलाई आफ्नो अनलाइन अधिकार थाहा हुँदैन । ऊपीडन वा ठगी भरणपछि उजुरी कसरी गर्ने, कतौ गर्ने थाहा नहुँदा अभियुक्त उक्कन्छन् । हाल नेपालमा ६०० भन्दा बढी दुरुप्रचारका उजुरी रेकर्डिङ्ग छन्, जसले न्याय पाउने प्रक्रिया सन्तुलामो र कठिन छ ।

* डिजिटल साक्षरता सम्बन्धी भएका प्रगती र सुधारका प्रयासहरू

नेपालमा डिजिटल साक्षरताको क्षेत्रमा हालैका वर्षहरूमा उल्लेखनीय प्रगति भएको छ । सरकारले 'डिजिटल नेपाल' अभियान अन्तर्गत ग्रामीण तथा सहरी क्षेत्रमा इन्टरनेट पहुँच विस्तार गरेको छ । मोबाइल र कम्प्युटरको प्रयोग बढ्दै गएको छ । र सामुदायिक विद्यालयहरूमा कम्प्युटर प्रयोगशाला स्थापना गरिरहेका छन् । साथै, 'एक घर एक छाना' जस्ता योजनाले इन्टरनेटलाई जनसाधारणको पहुँचमा आगएको छ । नेपाल दूरसंचार प्राधिकरणको तथ्याङ्कअनुसार डिजिटल साक्षरता दर २० प्रतिशत भन्दा बढी पुगेको छ, जुन पाँच वर्षअघिको तुलनामा उल्लेख्य वृद्धि हो ।

सुधारका प्रयासहरूले सरकारी तथा गैरसरकारी
सेवाहरूले तालिम र कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेका छन् ।
'स्त्रीहरूको लागि डिजिटल साक्षरता' कार्यक्रमले महिलाहरू
लाई ई-बैंकिङ, अनलाइन फारम भर्ने र सरकारी सेवा
प्रयोग गर्ने तालिम दिइएको छ । युवाहरूलाई लक्षित गरी
'कोड फर नेपाल' र 'डिजिटल युथ क्याम्प' जस्ता
कार्यक्रमको प्रोत्साहित र डिजिटल उपकरण प्रयोगमा
सीप विकास गरेका छन् । थाप रूपमा, विद्यालयको पाठ्यक्रम
मा कम्प्युटर विज्ञानलाई अनिवार्य विषयको रूपमा समावेश
गर्ने प्रयास भएको छ । जसले भविष्यको पुस्तालाई डिजिटल
रूपमा सक्षम बनाउने लक्ष्य राख्छ ।

युनौटीहरूको बावजुद, प्रगति जारी छ । सरकारले
साइबर सुरक्षा जागरुकता कार्यक्रम सञ्चालन गरेर
कठिनी र गलत सूचनाबाट जोगाउने प्रयास गरिरहेको छ ।
दुर्गमा क्षेत्रमा रेडियो र टेलिभिजनमार्फत डिजिटल साक्षरता
सन्देश प्रसारण गरिँदै छ । साथै, स्थानीय तहहरूमा सार्वजनिक
इन्टरनेट पहुँच केन्द्र (वाई-फाई जोन) स्थापना गरिएका
छन् । यी प्रयासहरूले डिजिटल विभाजन कम गर्न मद्दत
गरिरहेका छन्, तर अझै सबै जातजाति, भाषिक,
अल्पसंख्यक र दुर्गम बस्तीका मानिसहरूमा पहुँच
पुर्चाउन बाँकी छ । निरन्तरको प्रयास र लगानीले मात्र दिगो
डिजिटल साक्षरता हासिल हुनेछ ।

* डिजिटल साक्षरताको महत्व

आजको युग सूचना प्रविधिको युग हो, जहाँ डिजिटल
साक्षरता केवल श्रद्धा सीप मात्र नभई निवन्धनपत्र

आधार बनेको छ । डिजिटल साक्षरताको अर्थ भनेको कम्प्युटर, इन्टरनेट, स्मार्टफोन र अन्य डिजिटल उपकरणहरू प्रयोग गर्ने ज्ञान तथा क्षमता हो । यसले व्यक्तिलाई सुचना प्राप्त गर्ने, आदानप्रदान गर्ने र प्रविधिको सुरक्षित तथा प्रभावकारी प्रयोग गर्ने सीप प्रदान गर्दछ । डिजिटल साक्षरताको महत्व अहिले अभूतपूर्व रूपमा बढेको छ किनभने शिक्षादेखि स्वास्थ्य, कृषिदेखि बैकिङ, सरकारी सेवादेखि व्यापार व्यवसायसम्म सबै क्षेत्र डिजिटलीकरणार्थ उन्मुख भएका छन् । यदि कुनै व्यक्ति डिजिटल साक्षर छैन भने ऊ सुचना र अवसरको मुल प्रवाहबाट वञ्चित हुन सक्छ ।

शिक्षाको क्षेत्रमा डिजिटल साक्षरताले कान्तिकारी परिवर्तन आएको छ । अनलाइन कक्षा, डिजिटल पुस्तकालय, शैक्षिक भिडियो र ई-लर्निङ प्लेटफर्महरूले भौगोलिक दूरीको अवरोध हटाइदिएका छन् । डिजिटल साक्षर विद्यार्थीले विश्वको कुनै पनि कोनाको ज्ञान सहजै प्राप्त गर्न सक्छ । कोरोना महामारीको समयमा यसको महत्व झन स्पष्ट भयो - जो डिजिटल साक्षर थिए, उनीहरूले अनलाइन कक्षा र परिक्षा दिन सके, तर अशिक्षितहरूको पढाइ प्रभावित भयो । यसैगरी, स्वास्थ्य सेवामा डिजिटल साक्षर व्यक्तिले टेलिमेडिसिन, स्वास्थ्यसम्बन्धी सुचना, र अनलाइन औषधी व्यवस्थाको फाइदा लिन सक्छ । गर्भवती महिलादेखि वृद्धासम्मले अहिले स्वास्थ्य र यस र पुर्णतया व्युत्थोषितबाट तुरुन्त जानकारी लिइरहेका छन् ।

आर्थिक र रोजगारीको सन्दर्भमा पनि डिजिटल साक्षरता अत्यन्त आवश्यक छ । आज धेरै जसो सरकारी तथा निजी सेवाहरू अनलाइन सञ्चालित छन् - जस्तै अनलाइन कर तिर्ने व्यवस्था । डिजिटल साक्षर नभएको व्यक्तिमाई यी सेवा लिने हलो कुरूपमा, धेरै पटक धाउनुपर्ने वा बिचौलियामा पर्नुपर्ने बाध्यता हुन्छ । जस्तै, रोजगारीको बजारमा डिजिटल सीप धेरैकालाई प्राथमिकता दिन्छ । घरमै बसेर फिलान्सिङ, ई-कमर्स र अनलाइन ब्याङ्किङ मार्फत गर्न डिजिटल साक्षरता नै आधार हो । डिजिटल साक्षर किसानले मौसम बजार मूल्य र प्रविधिको जानकारी लिएर राम्रो उत्पादन र बजारीकरण गर्न सक्छ ।

यसैगरी, लोकतन्त्र र सामाजिक सहभागिताको दृष्टिले पनि डिजिटल साक्षरताले नागरिकलाई सशक्त बनाउँछ । सामाजिक सञ्जाल, ई-मेल, र सरकारी पोर्टल मार्फत सुझाव दिने, गुनासो गर्ने, र आवाज उठाउने अवसर डिजिटल साक्षरले मात्र पाउँछ । जस्तै, साक्षर ठगी, फर्जी बुचना र प्रविधिको अपराधबाट बच्न पनि डिजिटल साक्षरता अपरिहार्य छ । डिजिटल साक्षर व्यक्तिले पासवर्डको सुरक्षा, व्यक्तिगत डाटाको गोपनीयता र भ्रामक लिङ्क चिन्न सिक्छ । नेपाल जस्तो विकासशील देशमा डिजिटल साक्षरताले मात्र डिजिटल स्थिति कम गर्न सक्छ । शहर र गाउँ, पुरुष र महिला, धनी र गरिब बिचको प्रविधिको पहुँचको खाडल पुर्न सक्छ, अतः डिजिटल साक्षरता व्यक्ति र राष्ट्रको समस्त विकासको मेरुदण्ड हो । यसैले हरेक नागरिकलाई आधारभुत डिजिटल सीप सिक्नु, सरल भाषामा जानकारी दिने र सुलभ उपकरण उपलब्ध गराउनेतर्फ सरकार, समाज र परिवारले साझा चासो राख्न जरुरी छ ।

* निष्कर्ष *

समग्र समाज विचार गर्दा, सुचना प्रविधिको तीव्र र निरन्तर विकासले मानव जीवनको स्वरूप नै परिवर्तन गरिसकेको छ। आजको युगमा ज्ञान, सुचना र सीपको मुख्य माध्यम डिजिटल लेटफर्महरू बनेका छन्। जसले गर्दा डिजिटल साक्षरता प्रत्येक व्यक्तिको लागि आधारभुत आवश्यकता जस्तै बनीसकेको छ। परम्परागत साक्षरताले मात्र आधुनिक समयमा जटिल आवश्यकताहरू पुरा गर्न सक्दैन, त्यसैले डिजिटल साक्षरताले यसलाई पूरक गर्दै व्यक्तिलाई समयअनुकूल बनाउने महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ।

डिजिटल साक्षरता केवल प्रविधि चलाउने सीप मात्र नभई सोच्ने, बुझ्ने, विश्लेषण गर्ने र जिम्मेवार ढंगले प्रयोग गर्ने क्षमता पनि हो। यसले व्यक्तिलाई सही र गलत सुचनाबीच भिन्नता छुट्याउने क्षमता प्रदान गर्दछ जसले समाजमा फैलिने भ्रम, अफवाह र गलत सुचनालाई निराकरण गर्न मद्दत गर्दछ। साथै, डिजिटल साक्षरताले व्यक्तिलाई आत्मनिर्भर बनाउँदै नयाँ अवसरहरूको ढोका खोल्छ। आजको प्रतिस्पर्धात्मक विश्वास रोजगारी, व्यवसाय, शिक्षा र संचारका अधिकांश अवसरहरू डिजिटल माध्यममै केन्द्रित भएकाले यसको महत्व झनै बढेको छ।

सामाजिक तथा राष्ट्रिय दृष्टिकोणबाट हेर्दा पनि डिजिटल साक्षरता विकासले मेरुदण्ड हो। यसले ई-शासन लाई प्रभावकारी बनाउँदै सरकारी सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी,

दरिद्रो र पहुँचयोग्य बनाउँदछ । आर्थिक क्षेत्रमा डिजिटल कारोबार, अनलाइन बैंकिङ्ग, र ई-कमर्स जस्ता गतिविधिकोले देशको आर्थिक प्रणालीलाई आधुनिक र गतिशील बनाएका छन् । शिक्षा क्षेत्रमा पनि डिजिटल माध्यमको प्रयोगले सिकाइ प्रक्रियालाई सहज, सुलभ र प्रभावकारी बनाएको छ ।

यद्यपि, डिजिटल साक्षरता विस्तारका क्रममा विभिन्न चुनौतीहरू अझै विद्यमान छन् । ग्रामीण र शहरी क्षेत्रबीचको डिजिटल विभाजन, प्रविधिमा पहुँचको असमानता साइबर अपराधको बढ्दो जोखिम तथा डिजिटल सचेतनाको अभाव प्रमुख समस्याको रूपमा देखिन्छन् । घडी घी समस्याहरूलाई समयमै समाधान गर्न सकिने भन्ने डिजिटल साक्षरता सबैका लागि समान रूपमा लाभदायक बन्न सक्दैन । त्यसैले, सरकार, निजि क्षेत्र तथा नागरिक समाजबीच सहकार्य आवश्यक छ ।

डिजिटल साक्षरता अभिवृद्धिका लागि विद्यालयदेखि नै सुचना प्रविधिको शिक्षा अनिवार्य गर्नुपर्दछ । साथै ग्रामीण क्षेत्रसम्म इन्टरनेट पहुँच विस्तार, जनचेतनामुलक कार्यक्रम सञ्चालन र साइबर सुरक्षासम्बन्धी तालिम प्रदान गर्नु अत्यन्त आवश्यक छ । यसले मात्र सबै नागरिकलाई डिजिटल रूपमा सक्षम बनाउन सक्दछ ।

अन्ततः, डिजिटल साक्षरता आधुनिक युगको अनिवार्य आधार हो, जसले व्यक्ति, समाज र राष्ट्रलाई समृद्धिको मार्गदर्शक होप्‍याउँदछ । भविष्यमा प्रविधिको विकास

अस त्वि हुने अवकाले यसको मद्दत अस वढ्ने निश्चित
 छ । यसैले, प्रत्येक व्यक्तिले डिजिटल साक्षर बन्ने प्रयास
 गर्नुपर्दछ र राज्यले पनि यसको प्रवर्द्धनमा विशेष ध्यान
 दिनुपर्दछ । यसरी मात्र हामी सक्षम, सचेत र प्रविधिमैत्री
 समाज निर्माण गर्न सफल हुनेछौं ।